

Божо Б. ЂОРИЋ*

О ДАЉОЈ ДЕМИНУЦИЈИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Сажетак: Рад се тиче тзв. даље деминуције којом настају именички деривати типа *собичица* [←собица (←соба)], *собичак* [←собица (←соба)] и сл. Српски језик располаже с неколико творбених типова *даље деминуције* различите продуктивности. Граматичка и лексикографска литература садрже примјере који показују да српски језик посједује само један степен даље деминуције (*дорићак* ←дорић). Међутим, у разговорном језику и на интернет форумима посвједочени су и деривати настали даљом деминуцијом другог степена (*рибичичица* ←рибичица ←рибича). Број суфикса који учествују у даљој деминуцији мањи је од броја суфикса којима се граде основни деминутиви (који су база *даље деминуције*).

Кључне ријечи: даља деминуција, деминутив, суфикс, дериват, творбени тип, српски језик

1. Предмет овог рада је тзв. даља деминуција у српском језику. Циљ рада је да се, полазећи првенствено од формалних критеријума, утврде и систематизују творбени типови, прикаже њихова продуктивност, одреде мотивационе везе унутар одређених група деривата, прикажу конкурентски односи унутар разматраног феномена, издвоје форманти који у овој творби учествују и сл. Семантичку страну испитиваног феномена остављамо по страни, а у складу с тим појмове *деминутив* и *деминуција* користимо у најширем могућем значењу (у тај појмовни круг укључујемо и

* Проф. др Божо Б. Ђорић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду

тзв. хипокористике и пејоративе).¹ Посебних радова који би били окренути искључиво даљој деминуцији до сада није било. То, међутим, не значи да се, као што ће се видјети, о овој појави није писало у граматикама и радовима који су, на овај или онај начин, у овој или оној мјери, били посвећени деминутивима и деминуцији.

1. 1. Појава која је у фокусу нашег интересовања први пут је, колико знамо, запажена у једној компаративно-историјској студији на њемачком језику, публикованој на самом почетку прошлог вијека (Belić 1901). Аутор ту, на грађи из разних словенских језика, пише прије свега о *развоју* појединачних деминутивних суфикса, али уз неке од тих суфикса, у посебним тачкама, пише и о даљој деминуцији (њем. *weitere Deminution*). Он посебно не дефинише овај појам, а шта је под њим схватао сазнајемо у дијелу гдје се говори о настанку сложених деминутивних суфикса. Такви, дакле, сложени суфикси јављају се онда када се током историјског развоја изгуби тзв. посредујућа ријеч (*vermittelnde Wort*). Из такве перспективе гледано, гласовни склоп *ička* може се формално двојако третирати: као самосталан сложени суфикс *-ička* (исп. чешко *službička* ← *služba*), али и као *завршеиџак* изведене ријечи које се може разложити на *-ič-ka* гдје први дио (*-ič*) припада основи, а други је деминутивни суфикс (*-ka*). Овај други случај можемо илустровати творбеним ланцем типа *bába*→*babice*→*babička*: творбени пар *bába*→*babice* представља примјер основне творбе деминутива, док је пар *babice*→*babička* примјер тзв. *гаље деминуције* у чешком језику, помоћу суфикса *-ka*. Средишњи дио ланца *babice* би био *посредујућа ријеч*. Уколико би она из језика нестала, онда бисмо имали творбени пар *bába*→*babička*, са сложеним суфиксом *-ička*. Аутор споменуте студије био је свјестан чињенице да одсуство *посредујуће ријечи* у рјечницима не значи и њено одсуство из језика (она, из неких разлога, просто није унијета у рјечник), па допушта могућност да се неки деривати без потврђене посредујуће деминутивне форме ипак наведу као примјери *гаље деминуције*

¹ У једној популарној хумористичкој ТВ емисији (24 часа са Зораном Кесићем), осврћући се на прилике у једној политичкој странци, употребио је оказионализам *сџранчицица* (←странчица ←странка). По својој творбено-семантичкој структури (странчица = мала странка, странчицица = веома мала странка) ово су деминутиви, али су то, контекстуално, *пејоративи*.

(Belić 1901: 140). Отуда у његовој студији и примјери даље деминуције без потврђене „посредујуће ријечи”. Белићев корпус био је базиран на рјечницима 19. вијека.² Ми ћемо овдје, илустрације ради, из Белићеве студије издвојити, селективно, примјере из различитих словенских језика, водећи при томе рачуна да наведемо све структуре које се тичу српског језика. Примјере ћемо наводити према суфиксима *īосредујућих ријечи*, као што је и сам Белић радио, али ћемо, за разлику од њега, мотивацију означавати стрелицом, формирајући тако творбене парове и творбене ланце:

— *кѣ*:³ пољ. *katyczek* ← *katyк*, *strumyczek* ← *strumyк*, срп. *јачми-чак/јечмичак*, *īламичак*, *īрамичак*, *īрумичак*, *кремичак*⁴; -*акѣ*: пољ. *wieprzaczek* ← *wieprzak* (← *wieprz*), чеш. *synáček* ← *synak*=*synek*; -*икѣ*: чеш. *prstíček* ← *prstík*, словач. *vničíček* ← *vničík*; -*ѣкѣ*, -*ѣкѣ*: рус. *īлоїочекѣ*, *вѣїерочек*, пољ. *kołeczek*; -*ка*: чеш. *brázdečka* ← *brázdka* (← *brázda*); -*ко*: рус. *колѣночко*, чеш. *jablěčko*; -*ика*: чеш. *jehlička*, срп. *вишињчица*, *слободичица*; -*ѣѣ*: словеначки *dróževčĕk* ← *dróževĕs*, срп. *гућанчић*,⁵ *сїоочић* ← *сїолац*,⁶ *їоварчић* ← *їоварац*,⁷ *удрушчић* ← *удрусац*,⁸

² Даль Владимир Иванович, Толковый словарь живого великорусского языка, 11833–1864, 21880–1882); Иван Иванович Носович, Словарь бѣлорусскаго нарѣчїя, Санктпетербургъ, 1870; Евгений Иеронимович Желеховский, Малоруско-німецкий словарь / Ruthenisch-Deutsches Wörterbuch, Львів, 1886; Aleksander Zdanowicz и др., Słownik języka polskiego..., Wilno, 1861; František Štěpán Kott, Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický, 1878–1893; Maks Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar (1894–1895); Вук Стефановић Караџић, Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима, Београд3, 1898.

³ Белић вели да се овај суфикс сријеће код именица мушког рода на -*Б*, те да у новим словенским језицима има само ријетких остатака оваквих образавања, често без деминутивног значења. За староцрквенословенски даје серију потврда: „јеѣтѣ-кѣ, камѣ-кѣ, кремѣ-кѣ, пламѣ-кѣ, ремѣ-кѣ” (Belić 1901: 154).

⁴ Све су ове ријечи са завршетком -*ен* у ном. једнине.

⁵ Вук има у свом *Рјечнику гућанац* као деминутив од *гућан*. Других потврда, по свој прилици, нема.

⁶ Вук има одредницу *сїолац*, али не као деминутив, има и *сїоочић*, али не као деминутив, већ у значењу *сїолица*. Белић о томе није водио рачуна, па је погрешно повезао ове двије ријечи. Дакле, овдје нема даље деминуције.

⁷ Вук има ову одредницу као дем. од *їовар* (која тамо има три значења), а има и *їоварчић* као деминутив од *їовар* у значењу *маїарац*. Белић није о овоме водио рачуна па је навео да основинска ријеч (*їоварац*) значи *Bürde*.

⁸ У Вука постоји ова ријеч, али није дефинисана као дем. од *удрус*, већ као њој врло сродна ријеч, док је ријеч *удрушчић* дефинисана као дем. од *удрус*.

хљејчић ← хљебац⁹; -все: чеш. *senec̣ko*¹⁰, срп. *кориџашце* ← *кориџице, џуџашце ← *џуџице.¹¹

Овдје издвојена и на овај начин презентирана Белићева грађа садржи претежно трочлане творбене ланце, али се у његовој студији налазе и примјери четворочланих ланаца, што илуструјемо примјером из чешког језика: *vítr* → *větrík* → *větríček* → *větríčiček*. Наведени ланац, као што видимо, садржи три деминутивне структуре. У неким словенским филологијама у оваквој узастопној деминуцији виде се деминутиви првог, другог и трећег степена.¹² Што се даље деминуције тиче, њој, у конкретном случају, припадају само посљедња два члана наведеног ланца (*větríček* → *větríčiček*). Као што се види, примјера из српског је мало. Можемо их разврстати у 4 типа: а) *вишњицица* ← *вишњица* (← *вишња*), *слободичица* ← *слободица* (← *слобода*); б) *јачмичак/јечмичак*, *џламичак*, *џрамичак*, *џрумичак*, *кремичак*; в) *дуђанчић*, *сџочић* ← *сџолац*, *џоварчић* ← *џоварац*, *убрушчић* ← *убрусац*, *хљејчић* ← *хљебац*; г) *кориџашце* ← **кориџице*, *џуџашце* ← **џуџице*.¹³ По нашем мишљењу, статус наведених примјера, кад је ријеч о даљој деминуцији, није једнак. Неспоран је само први тип (са суфиксом *-ица*). У осталим типовима прије је ријеч о основној деминуцији (помоћу суфикса *-ичак*, *-чић* и *-ашце*).

1. 2. Појам „даља деминуција” сљедећи пут налазимо код Белићевог ученика и сарадника Радосава Бошковића у студији *Развиџак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*. У поглављу под називом *Развиџак деминуџивних насџавака с елементџом k и с терминологиџирана синтаџма „даља деминуција”* јавља се на више мјеста. Њу Бошковић ставља међу наводнике, будући да ју је преузео од свог учитеља Белића. И из Бошковићеве студије навешћемо,

⁹ Ова је ријеч у Вука означена као дем. од *хљеб*, али је код њега и *хљејчић* дем. од *хљеб*.

¹⁰ Претпостављамо да је ово од *senec̣* (← *seno*).

¹¹ Код Вука је *кориџице* (од **кориџице*, гласовним путем), а *џуџице* које постоји код Вука, није у вези са именицом *џуџи*. По свој прилици, овдје није у питању даља деминуција, већ деминутиви на *-ашце*.

¹² У монографији о деминуцији у горњолужичком језику говори се о деминутивима првог, другог и трећег степена, што се може представити, скупно, у виду четворочланог творбеног ланца: *hólč* → *hólčik* → *hólčičk* → *hólčičičk* (Milewska-Stawiany 2012: 60).

¹³ Видјети напомену 11.

технички на исти начин, неколико примјера „даље деминуције” у јужнословенским језицима:

— *ice*: (буг. *зрњчице* ← *зрњце* ← *зрњно*); *-ица* (буг. *бабчица* ← *бабка* ← *баба*, *мамчица* ← *мамка* ← *мама*; слов. *јатиџа* ← *јатица* ← *јата*¹⁴, сх.: *маслиничца* ← *маслиница* ← *маслина*, *меричица* ← *мерица* ← *мера*, *слободичица* ← *слободица* ← *слобода*, *ружичица* ← *ружица* ← *ружа*, *иличица* ← *иличица* ← *игла*, *вишњицица* ← *вишњица* ← *вишња*, *ілавицица* ← *ілавица* ← *глава*, *шумичица* ← *шумица* ← *шума*); *-ка* (буг. *барица* ← *бара*, *враничка* ← *враница* ← *врана*);¹⁵ *-енце* (*ен-џе*) (буг. *оченце* ← *оче* ← *око*, *ножленце* ← *ножле* ← *нож*, *кошченце* ← *кошче* ← *кош*), *-џе* (слов. *житџе* ← *žitce* ← *žito*, *семенџе* ← *semence* ← *seme*).

Као што видимо, Бошковићеви примјери могу се представити само трочланим творбеним ланцем, из чега се намеће закључак да јужнословенски језици (кад је ријеч о грађи којом је Бошковић располагао) посједују само *једноставну даљу деминуцију*. Што се српског језика тиче, Бошковић наводи потврде само за тип са суфиксом *-ица*: *маслиничца* ← *маслиница* ← *маслина*, *меричица* ← *мерица* ← *мера*, *слободичица* ← *слободица* ← *слобода*, *ружичица* ← *ружица* ← *ружа*, *иличица* ← *иличица* ← *игла*, *вишњицица* ← *вишњица* ← *вишња*, *ілавицица* ← *ілавица* ← *глава*, *шумичица* ← *шумица* ← *шума*

1. 3. Термин „даља деминуција” није, колико је нама познато, казније коришћен у србистици. То, наравно, не значи да о самој појави није писано на другим мјестима и код других аутора. Највише података о њој може се наћи у граматичкој литератури. Овдје ћемо дати кратак преглед овог феномена (*даље деминуције*) у граматицама које садрже опширније дјелове из творбе ријечи.

¹⁴ У словеначком, за разлику од српског, постоје дублети типа: *kravičica/kravička* ← *kravica* ← *krava*, али и даља деминуција само са *-ica* (*goričica* ← *gorica* ← *gora*), и само са *-ka* (*bradička* ← *bradica* ← *brada*).

¹⁵ Као и Белић, и он говори о *завршетку -ичка* (а не о суфиксу) и истиче двојаку вриједност његову: „у једним случајевима је он *деминутивни суфикс*, а у другом он представља употребу наставка *-ка* као наставка за ‘даљу деминуцију’ код деминутива на *ица*. То значи „да је завршетак *ичка* у случајевима прве групе изгубио по формалном моменту везу са именицама на *ица* (тј. са именицама направљеним наставком *ица*) и на тај начин, дао наставак *ичка* као наставак за деминуцију именица на *а* уопште, док су у случајевима друге групе његови саставни елементи остали семантички одвојени, тј. *ица* као наставак за просту деминуцију основних ријечи, а *ка* као наставак за ‘даљу деминуцију’ од деминутива њиме саграђених” (Бошковић 1936: 84).

1. 3. 1. У једној од првих већих граматика из 19. вијека говори се, између осталог, и о ријечима, односно именицама које су „двапут умањене наставком *ица*”, што се потврђује примјерима: *čabričica* ← *čabrica*, *glavičica* ← *glavica*, *tjeričica* ← *tjerica*, *ružičica* ← *ružica*, *slobodičica* ← *slobodica* (Maretić 1899: 313).¹⁶ Мало даље, у дискусији о суфиксу „-*ič(a)k*” аутор наводи примјере ријечи „уманјена значења: *grumičak*, *jačtičak* (или *ječtičak*), *kamičak*, *konjičak*, *krajičak*, *kremičak*, *plamičak*, *pramičak*, *ugljičak*”. Све су оне, по њему, осим *коњичак* и *крајичак*, изведене од именица на *-ен* као што су *ѝрумен*, *камен*, *кремен*, *ѝламен*, *уѝлен*, а оне су имале некад деминутиве на „-*ук*, нпр. *камук*, *пламук*, па су *poslije drugi put* уманјене наставком, од којег је данашње *(a)k*, и тако је настало нпр. *kamičѝk*, *plamičѝk*, а отуд данашње *kamičak*, *plamičak*” (исто, 315). У наредној реченици експлицитно се каже да су наведене именице *двајуѝ умањене*. Историјски гледано, таква могућност је постојала, али из савремене перспективе гледано, ријеч је о суфиксу *-ич(a)к*, јер ријечи типа *камик* више нема. Дакле, и код Маретића се даља деминуција може свести на један тип, као код Белића и Бошковића.

1. 3. 2. У великој граматици на њемачком језику спомиње се *Doppeldeminuierung* (дупла деминуција), односно *nochmalige Deminuierung* (вишеструка деминуција) (Leskien 1914: 266), што се документује примјерима типа *камичак* (објашњење је исто као код Белића и Маретића). Занимљиво је да он нема примјере даље деминуције са суфиксом *-ица* (типа *вишњицица*).

1. 3. 3. У граматици Михаила Стевановића, у опсежном поглављу о творби ријечи, аутор вели на једном мјесту да се наставак *-ак* додаје „каткад сврх другог деминутивног наставка у циљу *ѝојачавања деминуѝивносѝи*. Њим се тако граде деминутиви од деминутива”, за шта се наводе следеће потврде:¹⁷ *ѝрадиѝнак* ← *градѝћ*, *ѝрестѝиѝнак* ← *ѝрестѝћ*, *ѝрестѝиѝнак* ← *ѝрестѝћ*, *ѝрѝвиѝнак* ← *ѝрѝвиѝћ*, *ѝножиѝнак* ← *ѝножиѝћ*, *ѝкрајѝиѝнак* ← *ѝкрајѝиѝћ*, *ѝцветѝиѝнак* ← *ѝцветѝиѝћ*, *ѝрошѝиѝнак* ← *ѝрошѝиѝћ*, *ѝпрстѝиѝнак* ← *ѝпрстѝиѝћ* (Стевановић 1981: 474). Ово је први пут да се у граматицама наводе потврде за даљу деминуцију од деминутива

¹⁶ Маретићев корпус сачињен је од примјера из *Рјечника* Вука Стефановића Караѝића, што значи да су и ови примјери одатле.

¹⁷ Ознака смјера мотивације је наша.

на *-ић*. Интересантно је да Стевановић уопште не спомиње примјере даље деминуције које налазимо код ранијих граматичара.

1. 3. 4. У опсежној монографији Стјепана Бабића о творби ријечи у хрватском језику говори се, поред осталог, и о *умањеницама умањеница*, које посједују *иојачано умањеничко значење*. (Интерпретација феномена је слична оној код Стевановића.) Бабићеве примјере можемо разврстати у три типа, с обзиром на суфиксе обају деминутива:

а) *-ак*: *-ић*: *borićak, brestićak, djelićak, grošićak, hrastićak, komadićak, kotlićak, krovićak, lončićak*; б) *-ак*: *-ица*: *curićak, mrvićak, pjesmićak, sobićak* (Babić 1986: 84–85); в) *-ица*: *-ица*: *baričica, bobičica, bravičica, britvičica, curičica, glavičica, igličica, iskričica, istiničica, jamičica, kapičica, kapljičica, kitičica, kravičica, rupičica, sabljičica, sestričica, slobodičica, smokvičica, sobičica, suknjičica, torbičica, višnjičica, zdjeličica, zeričica, žiličica* (исто, 146).

1. 3. 5. У најновијој монографији о творби ријечи у српском језику Ивана Клајна феномен о коме говоримо уопште није споменут. Додуше, аутор на једном мјесту, из перспективе формалне структуре форманта, говори о двоструким деминутивним суфиксима *-ићак* и *-ичак*,¹⁸ за које наводи примјере *вражићак, комагићак, дорићак, в(ј)ејрићак*, односно *камичак, йламичак* и *крајичак* (Клајн 2003: 30). Ове примјере сретали смо и раније, код других граматичара, гдје се, на овај или онај начин, говорило о феномену даље деминуције.

2. Има и појединачних чланака у којима се, у оквиру расправе о деминуцији уопште, наводе примјери даље деминуције.

2. 1. У раду који се бави деминуцијом у српском и енглеском језику, говори се, поред осталог, и о *вишеструкој деминутивизацији* у српском, за шта се наводе и одређени примјери (ми смо их распоредили у три типа, у виду творбених ланаца):

а) *-ак*: *-ић*: *комагићак* ← *комагић* ← *комад*, *дорићак* ← *дорић* ← *дор*;
б) *-ак*: *-ица*: *собићак* ← *собица* ← *соба*, *мрвичак* ← *мрвица* ← *мрва*; в)

¹⁸ Сасвим је нејасан појам „двоструки деминутивни суфикс”, поготово кад се узму у обзир мотивационе везе: у првој серији примјера основинска ријеч је деминутив на *-ић*, а у другој *камен*, *йламен* и *крај*. Јасно је, дакле, да је у другој серији, из синхроне перспективе, ријеч о самосталном сложеном суфиксу *-ичак*, док је у првом случају ријеч о простом суфиксу *-ак*.

-ица: -ица: *сукњицица* ← *сукњица* ← *сукња*, *вишњицица* ← *вишњица* ← *вишња*, *їлавичица* ← *їлавица* ← *глава* (Ђурић 2004: 151–152).

Као што се види, потврде се поклапају са онима код Бабића (али у мањем броју). Ауторка истиче да се *вишесїрука деминуїтивизација* може сматрати плеонастичном са морфолошке тачке гледишта, те да је стварно објашњење овог феномена у домену семантике.

2. 2. У једној новијој монографији, која деминуцији приступа из лексиколошке перспективе, говори се о томе да се одређени суфикс додаје на основу изведене деминутивне именице (Јовановић 2010: 48). И овдје смо, на основу датих примјера, издвојили четири творбена типа:

а) -ак: -ић: *вражићак* ← *вражић*, *делићак* ← *делић*, *коњићак* ← *коњић*, *ножићак* ← *ножић*, *їрсїићак* ← *прстић*, *цвейићак* ← *цветић*, *црвићак* ← *црвић*; б) -ак: -ица: *бачвичак* ← *бачвица*, *јамичак* ← *јамица*, *мрвичак* ← *мрвица*, *їесмичак* ← *песмица*, *содичак* ← *собица*; в) -ица: -ка: *бакица* ← *бака*, *декица* ← *дека*, *секица* ← *сека*; г) -ица: -а: *їейица* ← *тета*, *кокица* ← *кока*.

Новина се, у поређењу са претходницима, огледа у укључивању примјера даље деминуције типа -ица: -ка и -ица: -а.

3. Ради што детаљнијег и систематичнијег описа даље деминуције у српском језику, формирали смо истраживачки корпус на бази потврда из лексикографске литературе (РМС, РСАНУ, РСЈ, ОРСЈ и Електронског корпуса математичког факултета у Београду), граматичке литературе и са интернета. Експанаторни материјал ће се анализирати полазећи од суфикса који учествује у даљој деминуцији и од основинске ријечи (првостепеног деминутива). Суфикс деривата насталог даљом деминуцијом и суфикс основинске ријечи биће симболи творбеног типа.

3. 1. *Даља деминуција помоћу суфикса -ица*

3. 1. 1. Основинска ријеч је деминутив на -ица (тип -ица: -ица). Познато је да се у српском језику деминутиви од именица женског рода са наставком -а у номинативу једине граде по правилу суфиксом -ица. На тај начин настају нове именице исте врсте које, потенцијално, бивају основинске ријечи и за *даљу деминуцију* помоћу истог форманта. Ове нове именице, кад се нађу у рјечнику, лексикографи у већини случајева унифицирано дефинишу: то су деминутиви од деминутива на -ица. У рјеђим случајевима

се одступа од овог принципа: неки пут дефиниција садржи двојну мотивацију (*сйравичица* је дем. од *сйрава* и *сйравица*, *усничица* дем. од *усна* и *усница*), а каткад одредницу чине оба деминутива: *истйиница* и *истйиничица* је дем. од *истйина* (РС). Примјере који слиједе представљамо у виду творбених ланаца:

(баба→) баб-ица→ *бабич-ица*, (баглама→) баглам-ица→ *баіламич-ица*, (боба→) боб-ица→ *бобич-ица*, (брава→) брав-ица→ *бравич-ица*, (буква→) букв-ица→ *буквич-ица*, (вишња→) вишњ-ица→ *вишњич-ица*, (вода→) вод-ица→ *водич-ица*, (врба →) врб-ица→ *врбич-ица*, (глава→) глав-ица→ *ілавич-ица*, (гомила→) гомил-ица→ *іомилич-ица*, (група →) груп-ица→ *іруйич-ица*, (гора→) горица→ *іоричица*; (гуја→) гуј-ица → *іујич-ица*, (жаба→) жаб-ица→ *жабич-ица*, (жена→) жен-ица→ *женич-ица*, (звезда→) звезд-ица→ *звездич-ица*, (здела→), здел-ица→ *зделич-ица*, (зера→), зер-ица→ *зерич-ица*, (зова→) зов-ица → *зович-ица*, (игла→) игл-ица→ *іілич-ица*, (искра→) искр-ица → *искрич-ица*, (истина→) истин-ица→ *истйинич-ица*, (јама→) јам-ица→ *јамич-ица*, (јела→) јел-ица→ *јелич-ица*, (капа→) кап-ица → *кайич-ица*, (кита→) кит-ица→ *кийич-ица*, (књига→) књижица→ *књижич-ица*, (клупа→) клуп-ица→ *клуйич-ица*, (кожа→) кож-ица→ *кожич-ица*, (крава→) крав-ица→ *кравич-ица*, (кривуља→) кривуљ-ица→ *кривуљич-ица*, (крпа→) крп-ица→ *крйич-ица*, (кудеља →) кудељ-ица→ *кудељич-ица*, (кука→) кук-ица→ *кукич-ица*, (кума→) кум-ица→ *кумич-ица*, (ливада→) ливад-ица→ *ливадич-ица*, (магла→) магл-ица→ *маілич-ица*, (махуна→) махун-ица→ *махунич-ица*, (мера→) мер-ица→ *мерич-ица*, (метла→) метл-ица→ *метйлич-ица*, (мрва→) мрв-ица→ *мрвич-ица*, (мрежа→) мреж-ица→ *мрежич-ица*, (нога→) нож-ица→ *ножич-ица*, (песма→) песм-ица→ *йесмич-ица*, (радња→) радњ-ица→ *радњич-ица*, (риба→) риб-ица→ *рибич-ица*, (ружа →) руж-ица→ *ружич-ица*, (рупа→) руп-ица→ *руйич-ица*, (сабља→) сабљ-ица→ *сабљич-ица*, (слобода→) слобод-ица→ *слободич-ица*, (смоква→) смокв-ица→ *смоквич-ица*, (соба→) соб-ица→ *собич-ица*,¹⁹ (справа→) справ-ица→ *сйравич-ица*, (сукња→) сукњ-ица→ *сукњич-ица*, (тиква→) тикв-ица→ *ййиквич-ица*, (усна→) усн-ица→ *уснич-ица*, (торба→) торб-ица→ *йторбич-ица*, (трешња→) трешњ-ица→ *йтрешњич-ица*, (цура→) цур-ица→ *цурич-ица*, и сл.

¹⁹ РСЈ: собичица дем. од *соба* и *собица*.

3. 1. 2. Основинска ријеч је деминутив на *-ка* (тип *-ица*: *-ка1*). Постоји само једна потврда: (трава→) травка→ *џравчица*. Дериват *џравчица* РМС и РСЈ дефинишу као дем. и хип. од *џравка* и *џрава*. Овакво тумачење указује на то да *џравчица* може имати двојну мотивацију: *џрав-чица* ←трава и *џравч-ица* ←травка.

3. 1. 3. Основинска ријеч је хипокористик на *-ка* (тип *-ица*: *-ка2*). Потврђена су неколика примјера: (баба→) бака→ *бак-ица*,²⁰ (сестра→) сека→*сек-ица*,²¹ (сиса→) сика→ *сик-ица*.²²

3. 1. 4. Основинска ријеч је хипокористик на *-ка3/-ко* (тип *-ица*: *-ка3/-ко*). Регистрована су само два примјера: (деда→) дека/деко→ *дек-ица*,²³ (чича→) чика/чико→ *чик-ица*.²⁴

3. 1. 5. Основинска ријеч је хипокористик на *-а* (тип *ица*: *-а*). Не-продуктиван тип: (тетка→) тет-а→ *џеџ-ица*, (кокош→) кок-а→ *кок-ица*.

3. 2. Даља деминуција помоћу суфикса *-ак*

3. 2. 1. Основинска ријеч је деминутив на *-ица* (тип *-ак*: *-ица*). Овај тип је необичан по томе што се од именица женског рода граде деминутиви мушког граматичког рода:

(зера→) зер-ица→ *зерич-ак*,²⁵ (игла→) игл-ица→ *иљич-ак*, (капа→) кап-ица→ *кајич-ак*, (кора→) кор-ица→ *корич-ак*, (мрва→) мрв-ица→ *мрвичак*,²⁶ (соба→) соб-ица→ *собич-ак*,²⁷ (цура→) цури-ица→ *цурич-ак*.²⁸

3. 2. 2. Основинска ријеч је деминутив на *-ић* (тип *-ак*: *-ић*). Овај тип даље деминуције је продуктиван:

(бор→) бор-ић→ *борић-ак*,²⁹ (ветар→) ветр-ић→ *ветџрић-ак*,³⁰ (вол/л/→) вол-ић→ *волић-ак*,³¹ (враг→) враж-ић→ *вражић-ак*,³² (град→)

²⁰ РМС: бакица дем. од бака; РСЈ: бакица дем. и хий. од бака.

²¹ РМС/РСЈ: секица дем. од сека.

²² РМС/РСЈ: сикица дем. и хий. од сика (сиса). Сика, по РМС и РСЈ, потиче из дечијег говора).

²³ РСЈ: декица дем. и хий. од *дег(а)*, *дека*, *деко*.

²⁴ РМС/РСЈ: чикица дем. и хий. од *чика* и *чико*.

²⁵ РМС: зеричак дем. од *зера* и *зерица*.

²⁶ РМС/РСЈ: у дем. значењу: *мрва*; уп. *мрвица*.

²⁷ РСЈ: собица и собичак дем. од *соба*.

²⁸ РМС/РСЈ: цуричак хий. од *цурица*.

²⁹ РМС: борић и борићак дем. од *бор*; РСЈ: борићак дем. од *бор*; борић.

³⁰ РМС/РСЈ: ветрићак дем. и хий. од *ветџрић*.

³¹ РМС: волићак дем. од *волић*.

³² РМС/РСЈ: вражићак дем. и хий. од *вражић*.

град-ић→ *ірадић-ак*,³³ (грош→) грош-ић→ *ірошић-ак*,³⁴ (део→) дел-ић→ *делић-ак*,³⁵ (комад→) комад-ић→ *комадић-ак*,³⁶ (котао→) котл-ић→ *коїлић-ак*,³⁷ (кут→) кут-ић→ *куїић-ак*,³⁸ (момак→) момч-ић→ *момчић-ак*,³⁹ (мост→) мост-ић→ *мосїић-ак*,⁴⁰ (пладањ→) пладњ-ић→ *їладњић-ак*,⁴¹ (рог→) рож-ић→ *рожић-ак*,⁴² (посао→) посл-ић→ *їослић-ак*,⁴³ (сто/л/→) стол-ић→ *сїолић-ак*,⁴⁴ (храст→) храст-ић→ *храсїић-ак*, и сл.⁴⁵

Примјере овог типа даље деминуције, као што је напријед већ речено, први пут налазимо у граматици Михаила Стевановића. Лексикографски чланци нијесу унифицирани. Могу се, на основу њих, издвојити три типа дефиниције: а) основинска ријеч је дем. на *-ић* (*вражићак* ←*вражић*); б) основинска ријеч је заједничка и за основни дем. и за даљу деминуцију (*сїолић* и *сїолићак* ←*сто/л/*); в) скупно се наводе обје основинске ријечи (*храсїићак* ←*храст* и *храстић*).

3. 3. *Даља деминуција* помоћу суфикса *-ић* има само једну потврду, а основинска ријеч је деминутив на *-уљак* (тип *-ић*: *-уљак*): (*брег/бријег*→) *бреж-уљак*→ *брежуљч-ић*.⁴⁶

3. 4. *Даља деминуција* помоћу суфикса *-енце* није продуктивна. Он долази на основе деривата насталог помоћу суфикса *-е* (тип *-енце*: *-е*). Примјери су малобројни: (*гуска*→) *гушч-е*→ *їушч-енце*,⁴⁷

³³ Више стотина потврда на интернету.

³⁴ РМС: *грошићак дем. и хий. од ірошић*.

³⁵ РСЈ: *делићак дем. од делић*.

³⁶ РМС: *комадићак дем. од комадић*; РСЈ: *комадићак дем. и хий. од комад и комадић*.

³⁷ РМС: *котлићак дем. од коїлић*; РСЈ: *котлићак дем. и хий. од коїао и коїлић*.

³⁸ РСЈ: *кутићак дем. и хий. од куї и куїић*.

³⁹ РСЈ: *момчићак дем. и хий. од момчић*.

⁴⁰ РМС: *мостићак дем. од мосїић*.

⁴¹ РМС: *пладњић и пладњићак дем. од їладањ*.

⁴² РМС: *рожићак дем. и хий. од рожић*.

⁴³ Интернет садржи на десетине потврда ријечи *їослићак*.

⁴⁴ РМС: *столић и столићак дем. од сїо(л)*.

⁴⁵ РМС: *храсїићак дем. и хий. од храсї и храсїић*.

⁴⁶ РМС/РСЈ: *брежуљчић дем. од брежуљак*.

⁴⁷ РМС: *гушче дем. од їуска, младунче їуске*; РСЈ: *гушче младунче гуске, гушченце дем. и хий. од їушче*.

(девојка→) девојч-е→ девојч-енце,⁴⁸ (мачка→) мач-е→ мач-енце,⁴⁹ (момак→) момч-е→ момч-енце.⁵⁰

3. 5. Даља деминуција помоћу суфикса -уљак. Овај суфикс такође долази на основе са суфиксом -е (тип: -уљак: -е). Примјери нису бројни: (девојка→) девојч-е→ девојч-уљак,⁵¹ (момак→) момч-е→ момч-уљак.⁵²

3. 6. Даља деминуција помоћу суфикса -урак. И овај суфикс долази на основе са суфиксом -е (тип -урак: -е). Наш корпус садржи само двије потврде: (девојка→) девојч-е→ девојч-урак, (момак→) момч-е→ момч-урак.

4. Судаћи по граматичкој и лексикографској литератури, даља деминуција у српском језику, као што се види, има само један степен. Међутим, спорадични примјери са интернет форума показују да се, макар у виду околиналитета и индивидуализама, јавља и даља деминуција другог степена. За ову прилику наводимо само двије потврде: *мрвичич-ица*⁵³ (←мрвичица ←мрвица ←мрва) и *рибичич-ица*⁵⁴ (←рибичица ←рибица ←риба). Као што примјери показују, даљу деминуцију овог типа карактерише формант -ица: он долази у сва три деривата — основном деминутиву, те првом и другом степену даље деминуције.

5. Закључак

5. 2. У србистици се о даљој деминуцији писало почетком 20. вијека и то са позиција упоредне граматике словенских језика (Belić 1901; Бошковић 1936). Касније ће се, у граматикама и појединачним научним прилозима, негдје више, негдје мање, наводити и анализирати, у оквиру расправа о деминуцији уопште, и примјери овдје

⁴⁸ РМС/РСЈ: девојче *дем.* и *хиј.* од девојка, девојченце *хиј.* од девојче; РСЈ: девојченце *дем.* и *хиј.* од девојче.

⁴⁹ РМС: маче *младунче* *мачке*, *маченце дем.* од *маче*; РСЈ: маче *младунче* *мачке*, *маченце дем.* и *хиј.* од *маче*.

⁵⁰ РМС/РСЈ: момче *млад* *момак*; момченце *дем.* и *хиј.* од *момче*.

⁵¹ РМС/РСЈ: девојчуљак *дем.* и *хиј.* од *девојче*.

⁵² РМС: момчуљак *дем.* и *иј.* од *момак*, *момчић*; РСЈ: момчуљак *дем.* и *хиј.* од *момче*.

⁵³ Исп. www.ringeraja.rs › Forum › [Beba]: Danas nam je dan za jaje, tj žumance, ali danas ga nisam oprala kao što inače radim pre stavljanja u kašicu i čak je i **mrvičića** belanceta upala...

⁵⁴ <https://sr.scribd.com/doc/131095003/Pricaj-Mi-o-Njoj-Baretic-Renato>: ...ja sam za njih sitna riba, ribica, *ribičičica*, plankton,...

посматраног феномена, са различитим термилолошким одређењима: *двайуџи умањене именице, двостџрука деминуција, вишестџрука деминуција, додавање насџавка на друџи деминуџивни насџавак, умањенице умањеница, додавање суффикса на основу изведене деминуџивне именице* и сл. Потврда даље деминуције има и у лексикографској литератури (на коју су се граматичари у својим описима и ослањали). Таквих примјера има и у рјечницима Вука Стефановића Караџића, што јасно показује да их је било и у дијалектима српског језика (бдуђи да је Вуков *Рјечник* прије свега рјечник српског народног језика). Вукови примјери касније су се понављали у млађим рјечницима и граматикама. РМС показује да се број примјера даље деминуције увећавао током времена, а творци су, између осталих, били и књижевници.

5. 3. Анализирана грађа показује да је даља деминуција у српском језику ограниченог обима и чини мали дио рјечничког фонда. У творбеном процесу учествују исти суфикси којима се граде основни деминутиви, али не сви. Анализа је показала да не подлијежу даљој деминуцији сви типови основних деминутива.⁵⁵ Уколико би се за параметар систематизације узели суфикси основног деминутива и они каји су творбено средство даље деминуције, онда би се могло издвојити 11 творбених типова, различите продуктивности: *-ица: -ица, -ица: -ка1, -ица: -ка2, -ица: -ка3/-ко, -ица: -а, -ак: -ица, -ак: -и, -ић: -уљак, -енце: -е, -уљак: -е, -урак: -е*. Суфикс *-ица* учествује у чак 5 типова даље деминуције, *-ак* и *-уљак* у два, те *-енце* и *-урак* у по једном. Даљој деминуцији подлијежу основни деминутивни типови на *-ица, -а, -ка1, -ка2, -ка3/-ко, -ић* и *-е*. С обзиром на степен продуктивности, на првом мјесту је тип *-ица: -ица*, на другом *ак: -ић*, а на трећем *-ак: -ица*. Остали типови су непродуктивни.

5. 4. Примјера даље деминуције другог степена у граматичкој и лексикографској литератури нема. Такви се примјери, у виду оцаионализамa и индивидуализамa, могу пронаћи само на интернет

⁵⁵ Инвентар суффикса основне деминуције и њихових сложених форми показује завидну бројност: *-а, -ић* (-чић), *-/а/к* (*ељ/а/к, -уљ/а/к, -ар/а/к, -ер/а/к, -ур/а/к, -ић/а/к, -ч/а/к, -еч/а/к, -ич/а/к*), *-/а/и*, *-(ч/а/и)*, *-ица* (-чица), *-ка, -ко, -ца, -це* (-анце, -енце, -аице, -еице), *-е, (-че), -иц*.

форумима, односно у разговорном функционалном стилу (исп. *ри-дичичица* и сл.).

5. 5. Потврђене су и конкурентске (синонимске) структуре типа *зерицица* — *зерицак*, *мрвичица* — *мрвичак*, *собичица* — *собичак*, *момч-енце* — *момч-уљак* — *момч-урак* и сл.

5. 6. Неки примјери првостепене даље деминуције интерпретирају се тако као да имају двојну (вишеструку) мотивацију, што илуструјемо структурама типа: *декица* ←дед(а), дека и деко, *зерицак* ←зерица и зера, *комадићак* ←комад и комадић, *коћлићак* ←кота и котлић, *кушићак* ←кут и кутић, *сјравичица* ←справа и справица, *храсићак* ←храст и храстић, и сл.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- [1] Даничић, Ђ. (1860). Српска деминуција и аугментација. *Гласник Друштва српске словесности* XII: 474–499.
- [2] Бошковић Р. (1936). Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници. *Јужнословенски филолоџ* XV: 1–155.
- [3] Јовановић В. (2010). *Деминутивне и ауименцијивне именице у српском језику*. Београд: ИСЈ САНУ.
- [4] Стевановић М. (1981), *Савремени српскохрватски језик (Грамањички системи и књижевнोजезичка норма) I*. Београд: Научна књига.
- [5] Ђорић Б. (2008). *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност.
- [6] Babić S. (1986). *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: JAZU — Globus.
- [7] Belić A. (1901). Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv- und Amplificativsuffixe, 1. Substantiva. *Archiv für slavische Philologie*, XXIII, 134–206.
- [8] Đurić R. (2004). Deminutivni sufiksi u srpskom i njihovi prevodni ekvivalenti u engleskom. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLVII/1–2: 147–164.
- [9] Leskien A. (1914). *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- [10] Maretić T. (1899). *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana.
- [11] Milewska Stawiany M. (2012). *Górnołużyckie deminutywa w systemie językowym i w tekście*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Рјечници и корјуси

- [12] Николић М. (2000). *Обрањени речник српскога језика*. Београд: Палчић. (ОРСЈ)

- [13] РСМ: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, 1967–1976. Нови Сад: Матица српска.
- [14] РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX (1959–2015). Београд: САНУ.
- [15] РСЈ: *Речник српског језика*, Нови Сад, 2007: Матица српска.
- [16] *Корпус савременог српског језика*: www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html

Božo B. ĆORIĆ

ON FURTHER DEMINUTION IN SERBIAN

Summary

The further diminution in Serbian is of a limited extent: the words produced by it make a small part of lexical fund. The same suffixes that produce the basic diminutives participate in the word-formational process, but not all of them. If for the parameter of systematization were taken the suffixes of the basic diminutive and those that are the formational means of further diminution, one could single out eleven word-formational types, characterized with different productivity: *-ica: -ica* (*bravica* → *bravić-ica*), *-ica: -ka1* (*trav-ka* → *travč-ica*), *-ica: -ka2* (*ba-ka* → *bak-ica*), *-ica: -ka3/-ko* (*či-ka/čiko* → *čik-ica*), *-ica: -a* (*tet-a* → *tet-ica*), *-ak: -ica* (*sob-ica* → *sobić-ak*), *-ak: -ić* (*vetr-ić* → *vetrić-ak*), *-ić: -uljak* (*brež-uljak* → *brežuljč-ić*), *-ence: -e* (*devojeć-e* → *devojeć-ence*), *-uljak: -e* (*devojče* → *devojeć-uljak*), *-urak: -e* (*momče* → *momč-urak*). With regard to the degree of productivity, type *-ica: -ica* is on the first place, type *-ak: -ić* is on the second place, and type *-ak: -ica* is on the third place. Other types actually are nonproductive.